

DOI 10.31909/26168774.2019-(40)-22

УДК 364-32(=14)(477.74)Р«18»

Віра ЦЕРКОВНА*

ОДЕСЬКЕ ГРЕЦЬКЕ БЛАГОДІЙНЕ ТОВАРИСТВО У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

На підставі широкого кола архівних джерел та новітніх вітчизняних досліджень у статті розглянуто деякі передумови, створення та діяльність Грецького благодійного товариства в Одесі у другій половині ХІХ ст. Проаналізовано Статут товариства, який визначав мету й завдання організації, сферу її діяльності, процедуру сплати і розміри членських внесків, органи управління та періодичність їх скликання для вирішення поточних і термінових справ. З'ясовано основні шляхи фінансових надходжень та напрями надання усілякої допомоги нужденним грекам, які постійно чи тимчасово мешкали в Одесі. Відповідно до зазначених напрямків описано різноманітні форми допомоги і підтримки, що здійснювало Грецьке благодійне товариство. Активна й успішна підприємницька та комерційна діяльність дозволяла багатьом грекам займатися добродійною роботою. Доведено, що діяльність Грецького благодійного товариства і відомих благодійників і меценатів була досить різнобічною і багатогранною, воно витрачало значні кошти на збереження національних традицій і пам'яті, розвиток навчальних закладів, культури, підтримку церкви і соціальні заходи, на благоустрій міста та розвиток його інфраструктури.

Ключові слова: Грецьке благодійне товариство, Одеса, греки, грецька громада, благодійність, добродійність.

Постановка проблеми. Україну і Грецію пов'язують давні та міцні економічні, культурні й релігійні відносини. Впродовж багатьох століть грецька діаспора відіграла важливу роль у розвитку України, займала високі соціальні позиції. Особливе місце грецькій громаді належало в поліетнічній структурі населення Одеси – найбільшого портового міста Півдня Російської імперії. У ХІХ ст. чисельність мешканців міста постійно зростала, в тому числі за рахунок переселення греків. За даними першого всеросійського перепису населення 1897 р., в Одесі та її околицях проживало 403 815 осіб, із яких 19 422 особи були іноземцями, серед них - підданими Греції – 4400¹. У 1910 р. у місті з населенням 550 000 осіб близько 10 000 одеситів були греками за походженням². Грецька громада суттєво відрізнялася від інших іноземних громад багатством, швидким зростанням добробуту, потужною підприємницькою і торговельною діяльністю, участю в міському управлінні, культурному житті міста та активною просвітницькою і добродійною роботою. Греки, щоб зберегти свою мову, релігію, традиції, розвивати культуру, надавати допомогу своїм співвітчизникам, піклуватися про нужденних, як і інші іноземні піддані, об'єднувалися в товариства. Одним із таких товариств в Одесі було Грецьке благодійне товариство. Дослідження історії та діяльності благодійних товариств, особливо створених певними етнічними або етнічно-релігійними громадами, сприятиме переосмисленню такого унікального явища, як благодійність, вивченню різноманітних форм і методів цієї діяльності, виробленню зваженої політики в поліетнічних регіонах, спрямованої на консолідацію народу України.

* Церковна В. – кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: viratserkovna@gmail.com

¹ Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. (1904). Одесса. Т. XLVII. Одесса. С. 34-37, 152-153.

² Терентьева Н. (2007). Культурно-історична діяльність грецьких громад в Україні: грецькі друкарні в Одесі в ХІХ – на початку ХХ ст. Історико-географічні дослідження в Україні. Вип. 10. С. 271.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. В сучасній історичній науці грецька етнічна спільнота як одна із найбільших на теренах нашої держави є об'єктом значної кількості наукових досліджень. Окремі питання діяльності грецьких громад висвітлювали грецькі історики І. Хасіотіс, К. Вакалопулос, Є. Ніколаїдіс, Д. Вламі та вітчизняні В. Наулко, О. Терентьєва, А. Гедьо, І. Лільо, В. Томазов, С. Пахоменко, В. Євтух та інші. Важливою подією в історичному середовищі стала поява колективного дослідження «Греки на українських теренах»³, збірки історико-біографічних нарисів «Подвижники і меценати: грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII – XIX ст.»⁴ та монографії «Торгово-економічні зв'язки України і Греції: історичні традиції та сьогодення»⁵, автори яких розглядали широке коло питань, пов'язаних з історією грецької громади. Найбільше відомостей про діяльність Грецького благодійного товариства в Одесі знаходимо в працях Л. Білоусової, І. Гветадзе, В. Томазова, О. Терентьєвої, М. Тищенко, присвячених підприємницькій, комерційній та добродійній діяльності відомих грецьких купців і меценатів. Дуже стисло висвітлювали місце і роль цієї організації в суспільному житті Одеси дослідники національно-культурних товариств Російської імперії цього періоду. Однією з перших публікацій про діяльність Одеського Грецького благодійного товариства стала стаття директора Одеської філії Грецького Фонду культури С. Парадісопулоса⁶. Комплексним дослідженням історії та діяльності греків Одеси можна вважати видання Колумбійського університету авторства Дж. Мазіса «Одеські греки: лідерство діаспори у пізньоцарській Росії»⁷. Проте ґрунтовне системне видання на основі наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних вчених є справою майбутнього, а джерельна база діяльності Грецького товариства, яка є досить розпорошеною по різних країнах, архівах і фондах, потребує більш детального аналізу та введення у науковий обіг.

Мета статті. Спираючись на існуючі наукові праці з історії грецької громади в Одесі, добродійної й освітньої роботи її відомих представників, розглянути процес створення і діяльність Грецького благодійного товариства, основні форми надання допомоги нужденним грекам і внесок грецької громади у розвиток міста у другій половині XIX ст.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XIX ст. в Російській імперії активно формується правова база діяльності добровільних товариств. Права дозволу на їх заснування були передані Міністерству внутрішніх справ, спрощено процедуру реєстрації та інші організаційні питання їх діяльності, проте вимоги до фінансового самозабезпечення були досить високими⁸.

Перші відомості про заснування в Одесі Грецького благодійного товариства у справах канцелярії одеського градоначальника відносяться до 1862 р., коли група заможних греків на чолі з Ф. Родоканакі звернулася до градоначальника Одеси з проханням затвердити Статут товариства, але Міністерство внутрішніх справ, не заперечуючи, вимагало внесення до Статуту деяких виправлень⁹. Лише у серпні 1871 р. надійшла ствердна відповідь з Міністерства внутрішніх справ Російської імперії. Причиною затримки утворення товариства було те, що у початковому варіанті Статуту його метою декларувалося сприяння процвітанню Грецького комерційного училища. Воно

³ Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти (2000). К. 488 с.

⁴ Подвижники і меценати: грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII – XIX ст. (2001). К. 342 с.

⁵ Терентьєва Н., Слюсаренко О. (2005). Торгово-економічні зв'язки України і Греції: історичні традиції та сьогодення. К. 384 с.

⁶ Парадісопулос С. (1999). Деятельность Греческого благотворительного общества в Одессе в последней трети XIX века. Записки історичного факультету ОДУ ім. І.І.Мечникова. Випуск 9. С.298-304.

⁷ John A. Mazis (2004). *The Greeks of Odessa: Diaspora Leadership in Late Imperial Russia*. Columbia University Press. 180 pp.

⁸ Доценко В. О., Лоцихін О.М. (2015). Правове регулювання діяльності громадських об'єднань у Російській імперії у XIX-на початку XX ст. Право.ua. № 4. С. 6.

⁹ Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). Ф. 2. Оп. 1. Спр. 612. Арк. 25.

з усіма капіталами і власністю було належністю усієї грецької громади, а право голосу таким чином мали б лише члени, які взяли на себе зобов'язання сплачувати щорічні внески, а це «несправедливо по відношенню до інших членів товариства»¹⁰. Створення Грецького благодійного товариства в Одесі у другій половині XIX ст., доволі пізно, у порівнянні з появою інших громадських національно-культурних і добродійних організацій, український дослідник грецького походження С. Парадисопулос пояснює зростанням саме в кінці 60-х років XIX ст. економічних, соціальних та релігійних потреб греків і посиленням з боку офіційної влади тиску русифікації, яка зачіпала національні та економічні інтереси грецької громади Одеси¹¹.

Затвердив Статут Грецького благодійного товариства міністр внутрішніх справ О. Лобанов-Ростовський 25 серпня 1871 р. У статуті організації зазначалося, що вона має на меті надання усілякої допомоги нужденним грекам, які постійно чи тимчасово мешкали в Одесі; підтримку грецької церкви та грецьких навчальних і благодійних закладів; започаткування за умови наявності коштів та дозволу уряду нових подібних закладів, які суспільство «признає полезними»¹². Засновниками і членами Правління Одеського грецького благодійного товариства були представники однієї з найчисельніших родин Маврогордато¹³ – Матвій Федорович, Микола Матвійович¹⁴, його син Матвій Миколайович та Петро Амвросійович Маврогордато¹⁵, а також Федір Павлович Родоканакі¹⁶, який упродовж двадцяти років виконував обов'язки голови правління й за активну підприємницьку, громадську та добродійну діяльність, як і Григорій Маразлі, був обраний почесним громадянином Одеси¹⁷. Серед перших членів Товариства був також Євстратій Миколайович Петрококіно, який з 1879 р. викладав географію, історію і арифметику в Родоканакіївському дівочому училищі¹⁸. Членами цієї благодійної спілки могли бути представники грецької громади, незалежно від підданства, які проживали в Одесі та щорічно сплачували на користь товариства не менше 3 крб.¹⁹ Свідченням різноманітних каналів надходжень коштів Товариства є звіти про його діяльність у різні роки. Накопичення товариства формувалися із щорічних внесків його членів, одноразових пожалувань, успадкованого від приватних осіб майна і грошей, відсотків від позикових розписок, кредитних паперів та заповітів, субсидій для навчальних закладів та церкви, виручки від виставок і продажу в місті особливих кухлів, так званий «кухляний збір». Так, у 1877 р. загальна сума надходжень становила 19 000 крб.²⁰

Значні пожертвування Грецьке благодійне товариство отримувало від представників багатой і впливової родини роду Маврогордато. Знаною благодійницею була найстарша дочка Матвія Пантелійовича Маврогордато, дружина відомого петербурзького купця Ф. П. Родоканакі – Катерина Матвіївна, яка перерахувала 42 000 крб. на зведення двох кам'яних будівель на території Свято-Троїцької церкви, частину з яких витратили на відновлення і благоустрій храму та прилеглої території²¹.

¹⁰ Парадисопулос С. *Вказ. праця*, С. 299.

¹¹ Там само. С. 300.

¹² ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1.

¹³ Томазов В. (2012). *Меценати та благодійники з роду Маврогордато*, Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Генеалогія та геральдика. Збірка наукових праць, К. Число 20, 262 с.

¹⁴ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 6.

¹⁵ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 280 280 зв.

¹⁶ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 11-11 зв. Спр. 3. Арк. 1-2 зв.

¹⁷ Терентьева Н. (2006). *Зміни в інфраструктурі міста Одеса внаслідок благодійної та громадської діяльності грецьких купців (на прикладі родини Маразлі та Родоканакі XIX ст.)*. Історико-географічні дослідження в Україні. Вип 9. С. 446.

¹⁸ Белоусова Л. Г. (2007). *Династія грецьких купців Петрококіно в економічному і соціокультурному житті Російської імперії (XIX - початок XX ст.)* дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Одеса, С. 246.

¹⁹ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 зв.

²⁰ Одесский вестник. 1878. 31 января. № 25.

²¹ Томазов В. *Вказ. праця*, С. 48.

Наприклад, збереглися повідомлення і звіт організаторів виставки приватних картин в Одеському клубі М. Ф. Маврокордато, Е. Кумбарі та А. Волкова, в правління Грецького благодійного товариства про витрати на проведення виставки та отриману виручку (170 крб. і 50 коп.), з якої 42 крб. 63 коп. було передано товариству²². Одним із шляхів надходжень коштів до товариства були успадкування від приватних осіб майна і грошей. Так, за повідомленням одного із душеприкажчиків Гіки Біціллі, він заповів $\frac{3}{4}$ відсотку залишеного ним капіталу (412 крб. 50 коп. на рік) переказати на потреби Грецького училища в селі Дримадес. У зв'язку з надзвичайними злиднями та з благородною метою «поширення освіти серед греків, які бідують під турецьким ярмом, і збереження серед народу великої ідеї його національності» душеприкажчики клопотали перед правлінням товариства про передачу общині Дримадес усієї суми²³. Повідомлення одеського градоначальника за 1880 р. свідчать, наприклад, про те, що грецький підданий І. Ф. Паспаті заповів грецькому товариству 500 крб., вдова колежського радника А. М. Каррутерс у 1882 р. зобов'язала своїх дітей роздати найбіднішим мешканцям Одеси 50 крб. та перерахувати Грецькому дівочому училищу облигацію Одеського міського кредитного товариства на 200 крб. як «недоторкану власність навечно»²⁴. Збереглися сповіщення прокурора Одеського окружного суду, датовані 1886 р., про отримання витягу із заповіту грецького підданого купця 2-ї гільдії А. М. Параскева, який заповів видати правлінням благодійного товариства 1000 крб.²⁵ Свідченням пожертв від приватних осіб є не лише повідомлення про надходження коштів, але й листи подяки від правління товариства за отриману допомогу. Серед них знаходимо лист подяки вдові покійного купця А. М. Параскева, а також митрополиту Київському і Галицькому Платону за пожалування у 1889 р. Грецькому благодійному товариству 87 крб. і 75 коп. для підтримки найбідніших грецьких сімей²⁶.

Грецьке благодійне товариство у 1896 р. виступило ініціатором заснування коштом Г. Г. Маразлі будинку для похилих людей, розташований у двоповерховому особняку на Малому Фонтані, що належав товариству²⁷. На цей рік його недоторканий капітал нараховував 26 500 руб., а «запасний» капітал становив 8 160 крб.²⁸. У 1898 р. грецькому благодійному товариству належала нерухомість приблизною вартістю 105 000 крб. та капіталів на загальну суму 60 000 крб., на його утриманні знаходилося Родоконакіївське дівоче училище та Маразліївська богадільня. Впродовж цього року на рахунок надійшло 34 000 крб.²⁹. Показову інформацію про власність та добродійну діяльність цього благодійного товариства в Одесі на межі століть містить статистична збірка, видана Відомством установ імператриці Марії. У 1899 р. грецьке товариство володіло у місті трьома будинками вартістю 128 000 крб., продовжувало фінансувати училище та богадільню, мало капіталів на суму 34 126 крб., надходження у вигляді членських внесків становили 4 300 крб., а інші надходження, в тому числі пожертвування – 3 800 крб.³⁰. Крім того, благодійне товариство мало право вкладати свій капітал під відсотки у кредитні заклади Росії та придбати будь-яке рухоме і нерухоме майно за ухвалою загальних зборів. Наприклад, у 1896 р. Матвій Миколайович Маврогордато спільно з купцем Стільяном Тріархі вклали 7 100 крб. у перебудову споруди на Малофонтанській дорозі, що знаходилася у власності грецького благодійного товариства³¹, та уклали угоду з підрядником про зведення будівлі для богадільні. Цікаво, що технічні умови передбачали

²² ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 42–44.

²³ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1–2.

²⁴ Там само. Арк. 6, 11, 12.

²⁵ Там само. Арк. 24.

²⁶ Там само. Арк. 18, 26.

²⁷ Парадисопулос С. Вказ праця. С. 301.

²⁸ ДАОО. Ф. 764. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 11, 25.

²⁹ *Благотворительные учреждения Российской империи* (1900). СПб. Т. 2. С. 942.

³⁰ *Сборник сведений о благотворительности в России* (1899). СПб. С. 1176, 1185.

³¹ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 33.

використання будівельних матеріалів найкращої якості: кодимське гашене вапно, місцева цегла, суха соснова деревина, оздоблення печей кахлем, установа вентиляції³². Із щорічних грошових надходжень одна десята частина ставала недоторканою, «запасним капиталом», який можна було витратити лише у разі нагальної потреби та з дозволу загальних зборів членів товариства³³.

Архівні матеріали за 1900 р. містять відомості про власність і фінансовий стан справ Грецького благодійного товариства, до якого належали 250 членів. Вартість нерухомого майна складала 142 375 крб., загальна сума недоторканого і запасного капіталу становила 90 989 крб., а видатки було нараховано на 28 921 крб. Громада фінансувала Грецьке дівоче училище, яке відвідували 240 учениць, Маразліївську богадільню, щорічно на утримання Грецького храму виділялося 600 крб. та 2000 крб. - на допомогу бідним грецьким сім'ям³⁴.

У 1902 р. товариство мало вже 386 дійсних і 2 почесні члени. Вартість нерухомого майна складала 140 000 крб., оборотних коштів налічувалося на суму 24 619 крб. і 39 коп., недоторканий капітал становив 85 750 крб., а видатковий бюджет – 25 084 крб. і 54 коп. Грецька громада продовжувала утримувати Родоконакіївське дівоче училище, Маразліївську богадільню і розташовану при ній церкву³⁵. Як бачимо, дещо зменшилася сума вартості нерухомого майна, недоторканого капіталу та видатків. За звітом на кінець грудня 1903 р. залишок у касі готівкою становив 255 крб. і 48 коп., вартість нерухомого майна цього добродійного товариства складала 157 470 крб. і 47 коп., до якого належали будівлі Родоконакіївського дівочого училища, Маразліївської богадільні, будинок, подарований Г.Г.Маразлі, та церква Св. Миколая і Аріадни, зведення якої було завершено у 1902 р.³⁶. На будівництво цієї церкви М.М.Маврогордато пожалував 80 000 крб., а на її утримання ще 7 000 крб.³⁷. Крім того, зазначалося, що на ремонт Маразліївського будинку було витрачено 16 600 крб. із 20 000 крб., пожертвуваних П. Родоканакі. Рухомого майна нараховувалося на суму 6 637 крб. і 96 коп., у вигляді пожертв і заповітів товариство отримало 79 450 крб., запасний капітал становив 14 155 крб., а у дебіторах вказувалося Грецьке чоловіче училище, яке боргувало 15 046 крб. Вартість усього чистого капіталу складала 269 439 крб. і 91 коп.³⁸

Керівництво справами згідно зі статутом здійснювала Рада і Правління товариства. Рада, вибрана загальними зборами у кількості 12 осіб терміном на три роки, обирала зі свого складу на один рік Правління: голову, віце-голову та скарбника. До складу першої Ради Правління благодійного товариства увійшли: голова – Ф. Родоканакі, віце-голова – Г. Г. Маразлі, скарбник – І. Вуцина, члени – С. Раллі, І. Мавро, М. Севастопуло, Д. Даллос, Ар. Вулімас, Ф. Склаво, А. Параскева, Ф. Маврогордато та А. Заріфі³⁹. Голова Правління мав право призначати і звільняти секретаря, який відповідав за оформлення усіх ділових паперів товариства. Наприклад, почесним головою товариства в 1900 р. був Г. Г. Маразлі, головою Ради – потомственный дворянин С. І. Раллі, віце-головою Ради – грецький підданий землевласник Д. І. Мавро-Биязі, а членами Ради і Правління - настоятель грецької Свято-Троїцької церкви, протоієрей Ангел Пефані, Ф. Куссіс, І. П. Сінандіно, І. Г. Вучіна, М. Н. Маврогордато, П. А. Маврогордато, П. П. Зігомалас, К. П. Калоті, П. П. Кріона, Д. Г. Кефала⁴⁰. Окремими розділами в статуті визначено функції, терміни роботи, права та обов'язки Ради, Правління і загальних зборів Товариства.

³² Там само. Арк. 34.

³³ ДАОО.Ф. 765. Оп. 1. Спр.1. Арк. 2.

³⁴ ДАОО.Ф. 765. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 230.

³⁵ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 31.

³⁶ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 1-4.

³⁷ Томазов В. Вказ праця. С. 55.

³⁸ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 1-4.

³⁹ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1.

⁴⁰ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 230 зв.

Відповідно до названих напрямів благодійної діяльності у статуті грецького товариства визначалися конкретні форми допомоги. Надання допомоги нужденним могло здійснюватися у вигляді одноразових грошових виплат, певних щомісячних платежів, безвідсоткових позик, безкоштовної медичної допомоги, забезпечення дешевими квартирами, отримання безкоштовно або за низькими цінами продовольства й одягу, пошуку роботи безробітним, піклування над сім'ями осіб, які потрапили в ув'язнення або під дію судової ухвали, надання довірених осіб для захисту в судових установах, допомоги в отриманні посвідки на постійне проживання і паспортів або коштів для повернення на батьківщину. Серед архівних матеріалів містяться численні клопотання, що надходили до правління Грецького благодійного товариства про заступництво та надання матеріальної допомоги нужденним - грецьким підданам⁴¹. Наприклад, у 1898 р. витрати благодійного товариства становили 33 000 крб. і допомогу отримали 400 осіб дорослих, які не мешкали у благодійному закладі⁴². За 1899 р. благодійна допомога була надана 270 дітям і 242 дорослим грекам, крім цього, отримали підтримку ще 250 учениць Родоканакіївського училища⁴³. Доволі поширеною формою матеріальної підтримки бідного грецького населення міста була оплата вартості ремонтних робіт у помешканнях, лагодження вікон, дверей, печей тощо⁴⁴.

Особливе значення Грецьке товариство надавало підтримці величі й пишності грецької церкви, за поданням піклувальників громада могла виділяти певні грошові суми. Про значущість цього напрямку діяльності свідчить клопотання Ради Грецького благодійного товариства, прийняте одноставно у 1886 р., єпископу Херсонському і Одеському Никанору про схвалення кандидатури виконуючого обов'язки настоятеля Грецької Свято-Троїцької церкви Ангела Пефані на посаду старшого священника на правах настоятеля церкви з метою впорядкування церковних справ⁴⁵. Товариство опікувалося також зведенням нових храмів. Так, постановою Херсонської духовної консисторії у 1900 р. було видано дозвіл, підписаний членом консисторії протоієреєм Михайлом Косовським, коштом Матвія Миколайовича Маврогордато побудувати домову церкву на честь небесних покровителів його батьків Миколи Чудотворця та святої мучениці Аріадни на території одеської Грецької богадільні на Малофонтанській дорозі⁴⁶.

За заявами керівників грецьких навчальних і благодійних закладів Одеси товариство виділяло кошти для підтримки і покращення роботи цих закладів, а також клопоталося перед урядом про відкриття нових освітніх установ. Так, 1873 р. в Одесі благодійне товариство заснувало грецьке чотирикласне жіноче училище, на зведення якого Ф. П. Родоканакі пожертвував 40 000 крб., та клопотало про перейменування його у Родоканакіївське еллінське дівоче училище⁴⁷. Навчатися у цьому закладі могли не тільки діти греків Одеси, але й із Бессарабії, Приазов'я та інших місць їх компактного проживання, при ньому було відкрито дитячий садок, бібліотека, книжковий фонд якої у 1896 р. нараховував 249 томів, а у 1914 - 1705⁴⁸. Воно мало тісні зв'язки з «Товариством розповсюдження грецької освіти і науки», яке допомагало з придбанням підручників і пошуком викладачів. Випускниці мали змогу вступати до афінських гімназій, а Родоканакіївське училище визнавали рівним до гімназій Греції⁴⁹. Крім того, за заповітом благодійника щедрі пожертви отримала школа на острові Хіос – 5 000 крб., лікарня на

⁴¹ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 46, 67.

⁴² *Благотворительные учреждения Российской империи*. Т. 2. С. 942.

⁴³ *Сборник сведений о благотворительности в России*. С. 1176, 1185

⁴⁴ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 117, 118.

⁴⁵ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 55.

⁴⁶ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 141.

⁴⁷ Гветадзе І.Г. (2013). *Доброчинна та просвітницька діяльність іноземців на Півдні України (40-ві рр. XIX – початок XX ст.)*. Донецьк. С. 191-192.

⁴⁸ Караміш О. М. (2001). *Грецьке Родоканакіївське дівоче училище*. Наукові праці: Збірник. Миколаїв. Т. 10: *Історичні науки*. С. 63-64.

⁴⁹ *Парадисопулос*. С. Вказ. праця. С. 302.

Хіосі – 3 000 крб., одеська грецька Свято-Троїцька церква – 2 000 крб., один із богоугодних закладів Афіні – 10 000 крб., чотири богоугодні заклади Одеси – по 2 000 крб. та кошти на одне іменне ліжко у Стурдзівському закладі сестер-жалібниць⁵⁰.

Голова Грецького благодійного товариства архімандрит Ангел Пефані у 1911 р. поданням архієпископу Херсонському і Одеському Дмитру повідомляв про отримання копії указу Херсонської духовної консисторії на виконання резолюції про зведення за огорожею Грецької Свято-Троїцької церкви будівлі Грецького чоловічого училища, яке «не могло б стати власністю приватної особи, а залишалося володінням церкви». Він висловлював подяку за ідею зосередження всіх грецьких закладів на території Грецької церкви, повідомляв про взяті товариством зобов'язання щодо витрат на утримання закладу і одноголосне рішення членів зборів училища про спорудження будівлі цієї навчальної установи⁵¹.

Значні кошти члени благодійного товариства спрямовували на благоустрій міста. Одним із прикладів справи на благо міста є спорудження складів порту Ф. Родоканакі, який виділяв чималі кошти для вимощення бруківки і благоустрою навколишньої території⁵².

Піклувалося Грецьке товариство також про дозвілля й культурні заходи серед грецького населення Одеси. Наприклад, збереглася афіша товариства Афініської драматичної трупи за 1903 р. під керівництвом Д.Гайтанопуло про постановку драматичної ідилії з піснями та національними танцями «Психокорі» («Прийомна дочка») і комедії «Потрібен лакей»⁵³ та повідомлення інспектора народних училищ з дозволом влаштувати на користь товариства танцювальний вечір⁵⁴.

Для підтримки культурних традицій, збереження мови, підвищення освітнього рівня заможні греки Одеси відкривали друкарні, які друкували навчальні посібники для грецьких шкіл, газети і журнали, наукові та літературні твори грецькою мовою. Для створення при Грецькому благодійному товаристві Національної друкарні, яка мала стати центральним друкованим органом усіх греків Російської імперії, комісією у складі грецького консула Еммануїла Капсамбеллі, настоятеля грецької Св'ято-Троїцької церкви в Одесі архімандрита Ангела Пефані та Елефтеріуса Павлідіса було зібрано 10 000 крб. (за іншими джерелами — 22 560 крб.)⁵⁵. Проте дозволу на відкриття друкарні грецька громада так і не отримала.

Висновки. Грецька громада Одеси у другій половині XIX ст. суттєво відрізнялася від інших іноземних громад не лише своєю чисельністю, а й багатством, швидким зростанням добробуту, потужною підприємницькою і торговою діяльністю. Це дозволяло багатим грекам щедро жертвувати особисті кошти на добродійність з метою сприяння збереженню мови, релігії, традицій, розвитку освіти і культури, надання допомоги своїм співвітчизникам. Реалізовані ці намагання були шляхом утворення Грецького благодійного товариства. Діяльність Товариства, відомих благодійників й меценатів була досить різнобічною і багатогранною, воно витрачало значні кошти на збереження національних традицій і пам'яті, розвиток навчальних закладів, культури, підтримку церкви і соціальні заходи, на благоустрій міста та розвиток його інфраструктури.

⁵⁰ ДАОО. Ф. 188. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 4.

⁵¹ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 76, 78.

⁵² Вовчук Л. (2012). *Консули Одеси в економічному житті Південної України (XIX – початок XX ст.)*. Краєзнавство. № 2. С. 122.

⁵³ ДАОО. Ф. 765. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 65.

⁵⁴ Там само. Арк. 245.

⁵⁵ Терентьева Н. (2007). *Культурно-історична діяльність грецьких громад в Україні: грецькі друкарні в Одесі в XIX – на початку XX ст.* Історико-географічні дослідження в Україні. Вип. 10. С. 282.

REFERENCES

Bilousova L. G. (2007). *Dinastiya greckih kupciv Petrokokino v ekonomichnomu i sociokulturnomu zhitti Rosijskoyi imperiyi (XIX - pochatok XX st.)*: dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.02. Odesa. 268 s.

Blagotvoritelnye uchrezhdeniya Rossijskoj imperii (1900). SPb. T. 2. 996 s.

DAOO. F.765. Op.1. Spr.10.

DAOO. F.765. Op.1. Spr.13.

DAOO. F.765. Op.1. Spr.16.

DAOO. F.765. Op.1. Spr.3.

DAOO. F.765. Op.1. Spr.4.

DAOO. F.765. Op.1. Spr.7.

DAOO. F.765. Op.1. Spr.9.

DAOO.F.765. Op.1. Spr.1.

Derzhavnij arhiv Odeskoyi oblasti (dali – DAOO). F.764. Op.1. Spr. 2.

Docenko V. O., Loshihin O.M. (2015). *Pravove reguluvannya diyalnosti gromadskih ob'yednan u Rosijskij imperiyi u XIX – na pochatku XX st.*, Pravo.ua, № 4, s.5–10.

Greki na ukrayinskih terenah: Narisi z etnichnoyi istoriyi. Dokumenti, materialy, karti (2000), K. 488 s.

Gvetadze I.G. (2013) *Dobrochinna ta prosvitnicka diyalnist inozemciv na Pivdni Ukrayini (40-vi rr. XIX – pochatok XX st.)*. Doneck: 390 s.

John A. Mazis (2004). *The Greeks of Odessa: Diaspora Leadership in Late Imperial Russia*, Columbia University Press, 180 rr.

Karamish O. M. (2001). *Grecke Rodokanakiyevske divoche uchilishe, Naukovi praci: Zbirnik*. Mikolayiv. T. 10: Istorichni nauki, s. 62–65.

Odesskij vestnik. 1878. 31 yanvarya. №25.

Paradisopoulos S. (1999). *Deyatelnost Grecheskogo blagotvoritelnogo obshestva v Odesse v poslednej treti XIX veka*. Zapiski istorichnogo fakultetu ODU im. I. I. Mechnikova. Vipusk 9, s.298 – 304.

Pervaya Vseobshaya perepis naseleniya Rossijskoj imperii 1897 g. (1904). Odessa. T.XLVII. 341 s.

Podvizhniki i mecenati: grecki pidpriyemci ta gromadski diyachi v Ukrayini XVII – XIX st. (2001), K. 342 s.

Sbornik svedenij o blagotvoritelnosti v Rossii (1899). SPb. 1217 s.

Terentyeva N. (2006). *Zmini v infrastrukturi mista Odesa vnaslidok blagodijnoyi ta gromadskoyi diyalnosti greckih kupciv (na prikladi rodini Marazli ta Rodokanaki. XIX st.* Istoriko-geografichni doslidzhennya v Ukrayini. Vip. 9, s. 439 – 451.

Terentyeva N. (2007). *Kulturno-istorichna diyalnist greckih gromad v Ukrayini: grecki drukarni v Odesi v XIX – na pochatku XX st.* Istoriko-geografichni doslidzhennya v Ukrayini. Vip.10. s.270 – 284.

Terentyeva N., Slyusarenko O. (2005). *Torgovo-ekonomichni zv'yazki Ukrayini i Greciyi: istorichni tradiciyi ta sгодennya*. K. 384 s.

Tomazov V.(2012). *Mecenati ta blagodijniki z rodu Mavrogordato*, Specialni istorichni disciplini: pitannya teorii ta metodiki. Genealogiya ta geraldika. Zbirka naukovih prac, K.Chislo 20, s. 47 – 60.

Vovchuk L. (2012). *Konsuli Odesi v ekonomichnomu zhitti Pivdennoyi Ukrayini (XIX – pochatok XX st.)*. Krayeznavstvo. № 2, s.121 - 126.

Tserkovna V. Odessa Greece Happy Company in the Second Half of the XIX century.

Based on a wide range of archival sources and the latest domestic research, some prerequisites, creation and activities of the Greek Charitable Society in Odesa in the second half of the XIX century are considered in the article. The charter of the society, which defined the purpose and tasks of the organization, the sphere of its activity, the procedure of payment and the size of membership fees, the governing bodies and the frequency of their convening for the resolution of current and urgent cases, was analyzed. The basic ways of financial revenues and directions of providing all kinds of assistance to the needy Greeks who have been living permanently or temporarily in Odessa are found out. In accordance with the directions described, various forms of assistance and support provided by the Greek Charitable Society. Active and successful business and commercial activities allowed the rich Greeks to engage in charitable work. It has been proved that the activities of the Greek Charitable Society and well-known philanthropists and patrons were quite versatile and multifaceted, it spent a lot of money on preserving national traditions and memory, the development of educational institutions, culture, church support and social activities, the improvement of the city and the development of its infrastructure .

The activities of the Society, well-known philanthropists and patrons were quite versatile and multifaceted, it spent a lot of money on the preservation of national traditions and memory, the development of educational institutions, culture, church support and social activities, the improvement of the city and the development of its infrastructure.

Key words: *Greek charity, Odessa, Greeks, Greek community, charity, charity.*